

आन्तरिक विस्थापन सम्बन्धी निर्देशक सिद्धान्तहरु

आन्तरिक विस्थापन सम्बन्धी निर्देशक सिद्धान्तहरू

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

कलंकी, स्यूचाटार

पोष्ट बक्स नं. २७२६,

फोन : २७८७७०, फ्याक्स : २७०५५१

इमेल : insec@wlink.com.np

वेब साइट : www.insec.org.np

आन्तरिक विस्थापन सम्बन्धी निर्देशक सिद्धान्तहरू

प्रकाशन मिति : २०५९ फागुन

संख्या : ५०० प्रति

प्रकाशक : अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

सर्वाधिकार : इन्सेकमा सुरक्षित

मूल्य : २०/-

मुद्रक :

नवयुग सहकारी छापाखाना

मदननगर बल्लु

फोन २७५६९७

भूमिका

मानव समाज परिवर्तनशील छ । यसक्रममा आइपरेका विभिन्न समस्याहरूको समाधान गर्ने र मानव समाजलाई हरेक क्षेत्रमा उन्नत बनाउने प्रयत्नमा मानव लागिपरेको छ । विभिन्न कालखण्डमा देखा पर्ने समस्याहरूलाई उपयुक्त प्रकृया र माध्यमद्वारा समाधान गर्न नसक्ने हो भने समाजले अनेकौं थप जटिलताहरू भेल्लुपर्ने हुन्छ ।

नेपालकै सन्दर्भमा, विगत सात वर्षे सशस्त्र संघर्षको क्रममा विभिन्न खाले समस्याहरू देखा परेका छन् । मानवीय र भौतिक क्षतिको परिमाण निकै ठूलो छ । त्यसबाहेक आन्तरिकरूपमा विस्थापितको संख्या हजारौं छ । अर्कातर्फ प्राकृतिक प्रकोप एवम् मुक्त कमैयाको यथोचित व्यवस्थापन नभएकोले पनि केही हदसम्म आन्तरिक विस्थापन बढाएको छ । गाउँदेखि जिल्ला सदरमुकाम, पहाडी जिल्लाबाट तराई, भित्री मधेश वा क्षेत्रीय औद्योगिक शहर र राजधानीमा समेत विस्थापित व्यक्तिहरूको संख्या ठूलो छ । आन्तरिक विस्थापनका कारण एकातर्फ विस्थापितहरूको मूल बसोबास रहेको ठाउँको उत्पादकत्व निकै घट्न पुगेको छ भने अर्कातर्फ आश्रय लिएको ठाउँमा खाद्यान्नको कमी लगायतका समस्याहरू भेल्लुपरेको छ । यसबाट हाम्रो सामाजिक संरचना र प्रकृया नै समस्याग्रस्त बनेको छ ।

नेपालले शरणार्थी सम्बन्धी महासन्धिमा अनुमोदन गरेको छैन । आन्तरिक विस्थापनसम्बन्धी कानुन बनेको छैन । देशव्यापी रूपमा देखा परेको आन्तरिक विस्थापनको समस्या समाधान गर्न राज्यस्तरबाट कानुनी तथा व्यवहारिक पहलहरू यथाशीघ्र गरिनु पर्दछ भन्ने हाम्रो मान्यता रहिआएको छ । अन्यथा, वर्तमानका समस्याहरू भोलि बढ्दै जाँदा थप जटिलताहरू थपिने संभावना रहन्छ ।

यिनै सवालहरूलाई मध्यनजर गर्दै, यस समस्यालाई अझ सुक्ष्मरूपमा बुझ्न सकियोस् भन्ने हेतुले UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) द्वारा प्रकाशित GUIDING PRINCIPLES ON INTERNAL DISPLACEMENT को नेपाली अनुवाद प्रकाशित गरेका

छौं । यस पुस्तकले आन्तरिक विस्थापनको समस्या समाधानकालागि नीतिगत र कार्यान्वयनको तहमा बल पुग्ने आशा लिएका छौं । साथै, यससम्बन्धी कानुन निर्माणकालागि पनि यसले केही हदसम्म सहयोग पुऱ्याउनेछ भन्ने विश्वास लिएका छौं ।

पुस्तकको नेपाली अनुवादमा विशेष भूमिका निर्वाह गर्ने योगीश खरेल, टीका लम्साल, कामदेव खनाल र प्रकाश भट्टराईलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छौं । त्यसैगरी टाइप, लेआउट र प्रुफ हेर्नुहुने गोविन्द त्रिपाठी र गीता माली धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

अन्त्यमा, यो पुस्तक प्रकाशन गर्न सहयोग गर्ने राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोग र नर्वेजियन रिफ्यूजी काउन्सिलप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

सुबोधराज प्याकुरेल
महासचिव

आन्तरिक विस्थापन सम्बन्धी निर्देशक सिद्धान्तहरू

मानवीय मामिला सम्बन्धी उप-महासचिव श्री सेरिगो भियरा डी
मिलोद्वारा परिचय गराइएका निर्देशक सिद्धान्तहरू

आन्तरिक विस्थापनले ल्याएको संकटका वारेमा मानवीय समुदायको चासो बढेको छ र आन्तरिक विस्थापनबाट २ करोड मानिसहरू विश्वव्यापी रूपमा प्रभावित भएका छन् । आन्तरिकरूपले विस्थापितहरूको संरक्षणकालागि, पहिलो र मुख्य उत्तरदायित्व, राष्ट्रिय सरकारहरूको र स्थानीय निकायहरूको हुन्छ । त्यसै गरी अन्तर्राष्ट्रिय समुदायले द्वन्द्व तथा संकटको समयमा, आन्तरिक विस्थापितहरूको सुरक्षा वृद्धि गर्नकालागि कसरी बढी भन्दा बढी योगदान दिन सक्छन्, त्यो महत्वपूर्ण रहेको छ । हामीले त्यस्तो प्रक्यावाट मानवीय सहयोग स्थापना गर्नुपर्दछ जसबाट आन्तरिकरूपमा विस्थापितहरूको संरक्षण गर्न सहयोग पुगोस् ।

संयुक्त राष्ट्रसंघीय प्रणालीभित्र, आन्तरिकरूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूको आवश्यकतालाई मध्यनजर राख्दै प्रभावकारी तथा यथाशक्य चाँडो सहयोग पुर्‍याउनकालागि महत्वपूर्ण प्रयासहरू गरिएका छन् । आन्तरिक विस्थापितहरूका वारेमा संयुक्त राष्ट्रसंघभित्र मुख्य रूपमा कार्य गर्नकालागि अन्तर निकाय स्थायी समितिले, मलाई जिम्मेवारी दिएको छ । प्राप्त अधिकार अनुसार म संयुक्त राष्ट्रसंघको समग्र क्षमता अभिवृद्धि गर्नकालागि एवं आन्तरिक विस्थापन लगायत संस्थाहरूबीच दरिलो संयोजन तथा सांगठनिक जिमेवारीको प्रष्ट विभाजन गर्न र कार्यकारी निकायहरूलाई पर्याप्त टेवा दिने प्रतिवद्धता जनाउन चाहन्छु ।

यस सन्दर्भमा, महासचिवका "आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूका

शाखाका” प्रतिनिधिले यो आन्तरिक विस्थापन सम्बन्धी निर्देशक सिद्धान्तहरू जारी गरिदिन, उहाँको स्वागत गर्दछु। यी निर्देशक सिद्धान्तहरू हाल अस्तित्वमा रहेका अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुन एवं मानवअधिकार संबन्धी कानुनी प्रावधानहरूमा आधारित छन्। सरकारहरूका साथै, आन्तरिकरूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूलाई सहयोग एवं संरक्षण प्रदान गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय एवं विकास संस्थालाई, तिनीहरूको काममा अन्तर्राष्ट्रिय मापकको रूपमा निर्देशन गर्नेछन्।

अन्तर निकाय स्थायी समिति (The Inter Agency Standing Committee) यी निर्देशक सिद्धान्तहरूको पूर्ण समर्थन गर्दछ र यसका सदस्यहरूले तिनीहरूका क्रियाकलापमा, यी सिद्धान्तहरू समावेश भएका छन् भनी विश्वास दिलाउन, आन्तरिकरूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूको प्रतिनिधित्व गर्दै, उनीहरूको कार्यकारी संचालनहरू एवं विशेषगरी कार्यक्षेत्रका कर्मचारीसमेतलाई यी सिद्धान्तहरूमा सहभागी हुन उत्प्रेरित गर्दछ।

यी सिद्धान्तहरूले आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूका आवश्यकताहरूका बारेमा चेतना जगाउने, मानव समुदायभित्रै सहयोगको परिचालन गर्ने र आन्तरिकरूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूको सुरक्षा एवं सहयोगमा लागेका साथीहरूलाई कामको दौरानमा आईपर्ने अप्ठ्याराहरू सुल्झाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्नेछन् भनी विश्वास गर्दछु। यी सिद्धान्तहरूले सरकारहरूलाई, उनीहरूका विस्थापित जनताको सुरक्षा र सम्बर्द्धन गर्न समेत सहयोग पुऱ्याउनेछन्।

म विश्वस्त छु, तपाईंहरू प्रत्येकले, अत्यावश्यक भईसकेको आन्तरिकरूपले विस्थापित जनसमूहको स्तर र तिनीहरूप्रतिको व्यवहारमा सुधारकालागि, यी निर्देशक सिद्धान्तहरूलाई वृहत् रूपमा प्रसार एवं प्रयोग गर्नुहुनेछ।

**आन्तरिकरूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूको मामलामा, संयुक्त राष्ट्रसंघका
महासचिवका प्रतिनिधि श्री फ्रान्सिस एम्. देङ्गले दिनुभएको
परिचयात्मक मन्तव्य**

हाल आएर अन्तर्राष्ट्रिय समुदाय, आफ्नै देशभित्र रहेर पनि हिंसात्मक द्वन्द्व, मानवअधिकारको व्यापक उल्लंघन तथा अन्य पीडादायक घटनाहरूका कारण आफ्नो घरबाट जबरजस्ती धपाइएका व्यक्तिहरूको विश्वासिलो संरक्षणकालागि अत्यन्त ठूलो काममा जुधिरहनु परेको छ । तिनीहरू, भण्डै सधैँजसो अपर्याप्तता, दुःख एवं विभेदको चोटबाट पीडित भइरहन्छन् । यही चुनौतीको सामना गर्न नै आन्तरिकरूपमा विस्थापितहरूका निम्ति, यी निर्देशक सिद्धान्तहरू विकसित गरिएका हुन् ।

यी सिद्धान्तहरूले आन्तरिक रूपमा विस्थापित मानिसहरूको सवै चरणको विस्थापनसँग सम्बन्ध राख्ने अधिकारहरू एवं अन्य (कानुनी) प्रत्याभूतिहरूको पहिचान गर्दछन् । तिनीहरूले स्वेच्छाचारी विस्थापनको विरुद्ध तथा विस्थापन काममा सुरक्षा एवं सहयोगका आधार प्रदान गर्नुका साथै विस्थापितहरूको पुनर्गमन, पुनर्वास लगायत पुनर्मिलनका (Reintegration) प्रत्याभूति दिलाउन, संरक्षण प्रदान गर्ने काम गर्दछन् । यी सिद्धान्तहरूले कुनै पनि बाध्यकारी अवस्था सृजना गर्दैनन् । तैपनि यिनीहरू अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार तथा मानवीय कानुनसँग र शरणार्थी सम्बन्धी कानुनसँग मिल्दाजुल्दा छन् ।

यी सिद्धान्तहरू, मैले धेरै वर्ष लगाएर तयार गरेको हुँ । मलाई यी सिद्धान्तहरू तयार गर्न सन् १९९२ मा (संयुक्त राष्ट्रसंघीय) मानवअधिकार आयोगले तथा पछि आएर स्वयं आयोग र राष्ट्रसंघका साधारण सभाबाट पारित विभिन्न प्रस्तावहरूले अधिकार प्रदान गरेका थिए । शुरुमा चाहिँ मलाई आन्तरिक विस्थापनका कारण र असरहरू, आन्तरिकरूपमा विस्थापितहरूको अन्तर्राष्ट्रिय कानुनमा स्थान, वर्तमान संस्थागत संरचना मुताविक विस्थापितहरूको आवश्यकता निरूपणको स्तर र तिनीहरूले सुरक्षा तथा सहयोगमा कसरी सुधार गर्न सकिन्छ, भनेर अध्ययन गर्न भनिएको थियो ।

अध्ययनपछि आन्तरिकरूपमा विस्थापितहरूकालागि कानुनी एवं सांगठनिक संरचनाहरूको आवश्यकता देखियो । मैले सरकारहरू वा

अन्यपक्षलाई यस दिशा तर्फ अधि बढ्ने वार्तामा सहभागी हुन मुलुकमा कार्यरत टोलीहरूलाई संलग्न गराएँ । किनभने यसो गर्नु, मलाई प्राप्त आदेशको मूल कार्य थियो । अन्तर्राष्ट्रिय कानुनविज्ञहरूको सहयोगमा, मैले यस कानुनले आन्तरिकरूपमा विस्थापितहरूको विषयलाई के कति समेट्दो रहेछ भनेर अध्ययन गरेँ, जसबाट कानुनी मान्यताहरूको सँगालो तथा विश्लेषण (E/CN १९९६/५२ Add.2) नामको प्रतिवेदन तयार भयो । यस अध्ययनबाट के देखियो भने, विद्यमान कानुनी व्यवस्थाले आन्तरिकरूपमा विस्थापितहरूको बारेमा सारभूत गरेपनि, तिनीहरूको सुरक्षा तथा सहयोगका कतिपय महत्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा, यथोचित कानुनी व्यवस्था हुन सकेको छैन । परिणामतः उक्त आयोग र साधारण सभाले, मलाई आन्तरिकरूपमा विस्थापितहरूको बारेमा एउटा मान्यतासहितको सही संरचना तयारगर्न अनुरोध गरे । यसले नै मलाई यी निर्देशक सिद्धान्तहरू मस्यौदा गर्न अधि साध्यो जसले संबन्धित पक्षका बारेमा विद्यमान कानुनी मान्यताहरूका बारेमा उल्लेख गर्दै आवश्यक व्यवस्था गर्ने प्रयास गरेकोछ ।

मैले यी निर्देशक सिद्धान्तहरूलाई, सन् १९९८ मा आयोग समक्ष पेश गरेपछि, यी निर्देशक सिद्धान्तहरूलाई सरकारहरूमा चलिरहेको वार्तालाप, महासचिवको प्रतिनिधिको रूपमा उपस्थित भएर प्रयोग गर्ने इच्छा समेतलाई समेटेर सो आयोगले एक प्रस्ताव पारित गर्‍यो । आयोगले अन्तरनिकाय स्थायी समितिमा सिद्धान्तहरूलाई स्वागत गर्ने निर्णयलाई पनि आफ्नो जानकारीमा लियो ।

यी निर्देशक सिद्धान्तहरूले सरकारहरू तथा आन्तरिकरूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूको क्षेत्रमा सक्षम प्राधिकारहरू, सरकार र संस्थाहरू एवं गैरसरकारी संस्थाहरूलाई मूल्यवान एवं व्यवहारिक निर्देशन दिनेछन् । मेरो अपेक्षा के रहेको छ भने यी सिद्धान्तहरू चौतर्फी रूपमा प्रसार गरिनेछन्, साथै यिनीहरू व्यवहारिक तवरले क्षेत्रमा लागू हुनेछन् ।

आन्तरिक विस्थापनका निर्देशक सिद्धान्तहरू

परिचय: क्षेत्र र उद्देश्य

१. यी निर्देशक सिद्धान्तहरूले विश्वव्यापीरूपमा, आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूको विशिष्ट आवश्यकताहरूलाई उठान गर्दछन् । यिनीहरूले जबर्जस्ती विस्थापित मानिसहरूको अधिकारको संरक्षण गर्ने र अधिकारहरूको पहिचान गर्ने सन्दर्भमा तथा विस्थापित भएको समयमा फिर्ता साथ साथै पुनर्स्थापन र पुनर्मिलनको समयमा तिनीहरूको सुरक्षा एवं सहयोगको सुनिश्चितता गरेका हुन्छन् ।
२. यी सिद्धान्तहरूका उद्देश्य मुताविक; आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरू भन्नाले, त्यस्ता व्यक्ति वा समूहहरूलाई बुझाउँछ, जो तिनीहरूको घरबार तथा हालसालै बसिरहेको स्थानलाई छाडेर, कुनै विशेष परिस्थितिका कारणले वा सशस्त्र द्वन्द्वबाट हुने प्रभावबाट मुक्त हुनकालागि, हिंसाको सामान्यीकरण भएको अवस्था, मानवअधिकारहरूको उल्लंघन वा प्राकृतिक र मानवीय प्रकोपहरूका कारणले पलायन भएका व्यक्तिहरूलाई बुझाउँदछ, जसले अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा मान्यताप्राप्त राज्यको सिमाना पार गरेका छैनन् ।
३. यी सिद्धान्तहरू अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार कानून र अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनसँग मेल खान्छन् र तिनीहरूको प्रतिनिधित्व समेत गर्दछन् । यिनीहरूले
 - (क) आन्तरिक विस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने संयुक्त राष्ट्रसंघको महासचिवका प्रतिनिधिलाई उसको अधिकार प्रयोग गर्नकालागि,
 - (ख) आन्तरिक विस्थापनको समस्या भोगिरहेको राज्यकालागि,
 - (ग) आन्तरिकरूपले विस्थापितहरूसँग सम्बन्धित अन्य त्यस्ता निकायहरू, समूहहरू वा व्यक्तिहरूकालागि,
 - (घ) जो आन्तरिक विस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्न चाहने अन्तर सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूकालागि मार्गदर्शन गर्नेछन् ।
४. यी निर्देशक सिद्धान्तहरूको कार्यान्वयन तथा प्रचार प्रसार सकेसम्म व्यापकरूपमा गराइनेछन् ।

भाग १ साधारण सिद्धान्तहरू

सिद्धान्त १

- (१) आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूले, अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय कानूनको अधीन रही, त्यो देशका अन्य व्यक्तिहरू सरह, समान रूपमा उही स्वतन्त्रता र अधिकारहरूको उपयोग गर्न पाउनेछन् । आन्तरिकरूपले विस्थापित भएको आधारमा, अधिकारहरू र स्वतन्त्रताको उपयोग गर्ने सवालमा कुनै भेदभाव गरिने छैन ।
- (२) यी सिद्धान्तहरू, बिना कुनै पूर्वाग्रह अन्तर्राष्ट्रिय कानूनका आधारमा विशेष गरी आम नरसंहारमा संलग्न, मानव विरुद्ध अपराध गरेका तथा युद्ध सम्बन्धी अपराधमा संलग्न व्यक्तिहरूलाई लागू हुनेछन् ।

सिद्धान्त २

- (१) यी सिद्धान्तहरू सबै निकायहरू, समुदायहरू र व्यक्तिहरूको कानुनी हैसियत नहेरीकन बिना कुनै भेदभाव लागू गरिनेछ । यी सिद्धान्तहरूलाई लागू गराउँदा संलग्न कुनै पनि निकायहरू, समूहहरू र व्यक्तिहरूको कानुनी हैसियतमा कुनै किसिमको असर पर्नेछैन ।
- (२) यी सिद्धान्तहरूको अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकारहरू वा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनका संयन्त्रहरू वा अधिकारहरूका आधारमा, राष्ट्रिय कानूनहरूले व्यवस्था गरेका व्यक्तिका अधिकारहरूको अवरोधकको रूपमा, परिवर्तित रूपमा वा कमजोरीका रूपमा व्यवस्था गरिनेछैन ।

सिद्धान्त ३

- (१) आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूलाई देशको कानुनी व्यवस्था अनुसार सुरक्षा र मानवीय सहयोग प्रदान गर्नु, आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र राष्ट्रिय निकायहरूको आधारभूत कर्तव्य र उत्तरदायित्व रहेको हुन्छ ।
- (२) सुरक्षा तथा मानवीय सहयोग प्राप्त गर्नकालागि, ती निकायहरू समक्ष

अनुरोध गर्ने अधिकार, हरेक विस्थापित व्यक्तिहरूलाई रहेको हुन्छ । यस्ता किसिमका अनुरोधहरू गर्दा, तिनीहरूलाई बन्दी बनाउने या सजाय दिन पाइनेछैन ।

सिद्धान्त ४

- (१) यी सिद्धान्तहरू जाति, रङ्ग, लिङ्ग, भाषा, धर्म वा विश्वास, राजनीतिक वा अन्य विचार, राष्ट्रियता, जातीय वा सामाजिक परिवेश, कानुनी वा सामाजिक हैसियत, उमेर, असक्षमता, सम्पत्ति, जन्म वा यस्तै अन्य समान प्रकारका क्षेत्रहरूका आधारमा कुनै भेदभाव बिना नै लागू गरिनेछ ।
- (२) निश्चित किसिमका, आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरू, जस्तै, बालबालिका, विशेषगरी कानुनी बन्देज नभएकाहरू, गर्भवती आमाहरू, साना बच्चा भएका आमाहरू, परिवारका मूली महिलाहरू, अशक्त व्यक्तिहरू र वृद्ध व्यक्तिहरूलाई तिनीहरूको अवस्था हेरी सुरक्षा र सहयोग प्राप्त गर्नु, तिनीहरूको अधिकार हुनेछ । उनीहरूको आवश्यकतालाई हेरी उचित उपचारको व्यवस्था गरिनुपर्नेछ ।

भाग २ विस्थापित हुनबाट सुरक्षा पाउने विषयसँग सम्बन्धित सिद्धान्तहरू

सिद्धान्त ५

अख्तियारवालाहरू र अन्तर्राष्ट्रिय समुदायहरू अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार र मानवीय कानूनहरूको परिचालन गर्ने र परिचालन गर्न अभिप्रेरित गराउन बाध्यकारी भएको कारणले, उनीहरूले व्यक्तिहरूको विस्थापनको अवस्था आउन नदिन वा उपचारात्मक कार्यहरू गर्न अभिप्रेरित गर्नेछन् ।

सिद्धान्त ६

- (१) हरेक मानवलाई उसको वा उसको घर वा गाँसवासबाट स्वेच्छाचारी विस्थापनबाट सुरक्षा पाउने अधिकार हुनेछ ।
- (२) स्वेच्छाचारी विस्थापनको प्रतिबन्धले,
 - (क) प्रभावित जनसंख्याको जातीय, धार्मिक संरचनालाई खलल पार्ने किसिमका रंगभेद नीतिहरू, जातीय भैँ-भगडा र त्यस्तै अन्य कार्यहरू वा,
 - (ख) सशस्त्र द्वन्द्वको समयमा, नागरिकहरूको सुरक्षासँग सम्बन्धित तथा आवश्यक सैनिक प्रयोजनसम्म वा ,
 - (ग) बृहत् किसिमको विकासे परियोजनाहरूको संचालन अवस्था, जहाँ जनचासोहरूलाई बाध्यकारी र हेपाहा तरिकाले परिभाषित गरिएको नभएमा वा,
 - (घ) विभिन्न किसिमका प्रकोपहरू भएको अवस्थामा, प्रभावित व्यक्तिहरूको सुरक्षा र स्वास्थ्यकालागि, तिनीहरूको बासस्थान खाली गराउनु पर्ने देखिएमा वा,
 - (ङ) सामूहिक सजायको रूपमा यसलाई प्रयोग गरिएको अवस्थामा हुने विस्थापनहरूलाई समेट्दछ ।

३. आवश्यक परिस्थितिमा बाहेक विस्थापनको समयलाई लामो बनाइने छैन ।

सिद्धान्त ७

१. सम्बन्धित अख्तियारवालाहरूले, समग्ररूपमा विस्थापन हटाउनकालागि, व्यक्तिहरूलाई विस्थापन गर्ने अधिल्ला निर्णयहरूको सट्टामा अन्य वैकल्पिक सम्भावनाहरूको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ । यदि कुनै विकल्पहरू नरहेमा, विस्थापन र यसबाट पर्ने असरहरूलाई कम गर्न सबै उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्नेछ ।
२. यस्ता विस्थापनहरूको, जिम्मेवार निकायहरूले सम्भव भएसम्म विस्थापितहरूलाई उचित आवासको व्यवस्था, सुरक्षाको अनुभूति, पोषक

तत्वहरूको उपलब्धता, स्वास्थ्य सुविधा तथा परिवारका सदस्यहरूलाई अलग-अलग पारिनेछैन ।

३. सशस्त्र द्वन्द्वको संकटकालीन अवस्था र प्रकोपहरूमा बाहेक, अन्य समयमा यस्ता विस्थापनहरू भएमा, देहायका सुनिश्चितताहरूसँग मिल्नुपर्नेछ :-

- (क) यस्ता उपायहरूको आदेशकालागि कानूनद्वारा सशक्त पारिएको राज्यका निकायले विशेष किसिमको निर्णय लिएको हुनुपर्नेछ ।
- (ख) विस्थापितहरूलाई त्यसका कारणहरू र प्रक्रियाहरूका बारेमा पूर्ण सूचना दिनकालागि तथा आवश्यक क्षतिपूर्ती र पुनर्स्थापनकालागि उपयुक्त उपायहरूको अवलम्बन गरिनेछ ।
- (ग) विस्थापित व्यक्तिहरूको स्वतन्त्रता र इच्छाइएका कुराहरूको बारेमा सोधिनेछ ।
- (घ) विस्थापनबाट प्रभावित, विशेषगरी महिलाहरूलाई उनीहरूको पूर्व स्थानमा फिर्ता पठाउनकालागि योजना र व्यवस्थापन कार्यमा सहभागी गराउन, अख्तियार प्राप्त निकायहरूबाट प्रयास गरिनेछ ।
- (ङ) यदि आवश्यक परेमा, कानून कार्यान्वयनका मापकहरूलाई दक्ष कानुनी निकायहरूबाट कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- (च) उपयुक्त कानुनी निकायहरूले गरेका निर्णयहरूको पुनरावलोकन सम्मिलित प्रभावकारी कानुनी उपचारको अधिकारको सम्मान गरिएको हुनेछ ।

सिद्धान्त ८

व्यक्तिहरूको बाँच्न पाउने अधिकार, स्वतन्त्रताको अधिकार, सुरक्षाको अधिकार र मर्यादित जीवन सम्बन्धी अधिकारलाई असर पुग्ने गरी कुनै पनि विस्थापनहरू हुनेछैनन् ।

आदिवासी जनताहरू, अल्पसंख्यकहरू, किसानहरू, गाउँलेहरू जसको विशेष निर्भरता भूमिसँग जोडिएको हुन्छ, तिनीहरूलाई विस्थापित हुनबाट संरक्षण गर्न राज्यहरू विशेष रूपमा बाध्यकारी हुनेछन् ।

भाग ३ विस्थापनको समयमा सुरक्षासँग सम्बन्धित सिद्धान्तहरू

सिद्धान्त १०

(१) हरेक मानवलाई बाँच्न पाउने अहरणीय अधिकार रहेको हुन्छ, जुन कानून वाट संरक्षित हुनेछ । स्वेच्छाचारी ढंगले कोहीबाट कसैको जीवनलाई वरवाद गरिनेछैन । आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूको विशेषगरी निम्नलिखित कार्यहरू विरुद्ध संरक्षण गरिनेछ :-

(क) आम नरसंहार,

(ख) हत्या,

(ग) गैरकानुनी मृत्यु दण्ड ,

(घ) बेपत्ता पारिनु जस अन्तर्गत अपहरण वा बिना जानकारीका थुनुवाहरू, धम्की अथवा मृत्युसँग सम्बन्धित घटनाहरू सम्मिलित धम्कीहरू र माथि उल्लिखित कार्यहरू गर्न उक्साउने कार्यहरूलाई प्रतिबन्ध गरिनेछ ।

(२) द्वन्द्वका घटनाहरूमा सामेल नभएका, आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूका विरुद्ध हुने आक्रमणहरू र हिंसाका घटनाहरूलाई जुनसुकै अवस्थामा प्रतिबन्धित गरिएको छ ।

आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरू, विशेषगरी निम्नलिखित अवस्थाहरूमा सुरक्षित हुनुपर्नेछ :-

(क) प्रत्यक्ष वा भेदभावपूर्ण आक्रमणहरू अथवा हिंसाका अन्य कार्यहरू, विशेषगरी त्यस्ता क्षेत्रहरूको संरचना गर्न जहाँ नागरिकहरूमाथिको आक्रमणलाई अनुमति प्रदान गरिन्छ ।

- (ख) भोक हड्ताल, संघर्षको एउटा तरीका भएको अवस्था वा
- (ग) आक्रमणहरूमा सैनिक प्रयोजनकालागि ढालको रुपमा तिनीहरूको प्रयोग अथवा सुरक्षा कारवाहीमा अवरोधक पक्षको रुपमा तिनीहरूको प्रयोग वा
- (घ) तिनीहरूका शिविर र वासस्थान माथिको आक्रमण वा
- (ङ) सुरक्षा फौजहरू विरुद्ध हुने भूमिगत विद्युतीय धराप विस्फोटनमा हुने प्रयोग

सिद्धान्त ११

- (१) हरेक व्यक्तिलाई मर्यादापूर्वक बाँच्न पाउने र भौतिक, मानसिक र नैतिकवान् बन्न पाउने अधिकार रहेको हुन्छ ।
- (२) आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरू, तिनीहरूको स्वतन्त्रतामाथि प्रतिबन्ध लगाइएको होस् वा न्होस् निम्नलिखित कुराहरू विरुद्ध तिनीहरू संरक्षित हुनुपर्दछ :-
 - (क) बलात्कार, घाईते, यातना, क्रुर अमानवीय अथवा अमर्यादित व्यवहार र अन्य मानवीय मर्यादामा आँच आउने खालका, लैङ्गिक विभेदयुक्त हिंसाहरू, जवरजस्ती वेश्यावृत्ति र कुनै पनि प्रकारका खराब भौतिक आक्रमणहरू,
 - (ख) दासता तथा दासताका समकालीन रुपहरू जस्तै; वैवाहिक वेचबिखन, यौन शोषण अथवा जवरजस्ती बालश्रम र
 - (ग) आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूलाई आतंकित पार्नकालागि गरिएका हिंसाका घटनाहरू, धम्कीहरू र माथि उल्लिखित कार्यहरू गर्नकालागि उक्साउने कार्यहरूलाई प्रतिबन्धित गरिनेछ ।

सिद्धान्त १२

- १) हरेक मानवलाई स्वतन्त्रता र सुरक्षाको अधिकार रहेको छ, कुनै पनि व्यक्तिलाई गैरकानुनी ढंगले गिरफ्तार गर्ने अथवा थुन्ने काम गर्न

पाइनेछैन ।

- २) आन्तरिक रूपले विस्थापित व्यक्तिहरूको अधिकारको उपभोग गर्नकालागि कुनै बन्देज अथवा एउटा शिविरभित्र मात्र सीमित गरिनेछैन । कुनै विशेष अवस्थामा बन्देज तुल्याउनु वा सीमित गरिनु अत्यावश्यक छ भने उक्त परिस्थिति पश्चात पनि लम्ब्याउन पाइनेछैन ।
- ३) विस्थापन भएकै कारणले हुने भेदभावपूर्ण गिरफ्तारी र थुनाहरुबाट, आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरुलाई संरक्षण गरिनु पर्नेछ ।
- ४) आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरुलाई कुनै पनि हालतमा बन्धकको रूपमा राखिनेछैन ।

सिद्धान्त १३

- १) कुनै पनि अवस्थामा विस्थापित बालबालिकालाई द्वन्द्वमा संलग्न हुनकालागि न अनुमति दिइनेछ न सैन्य सेवामा भर्ती गराउन पाइनेछ ।
- २) विस्थापित भएकै कारणले, आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरुलाई, कुनै सैन्य बलहरुमा वा समूहहरुमा भर्ती हुने क्रममा हुने भेदभावहरुबाट संरक्षित गरिनेछ । विशेषगरी कुनै क्रुर, अमानवीय तथा अमर्यादित क्रियाकलापहरु गरेर विस्थापितहरुलाई भर्ती हुन वा नहुन बाध्य गराउने वा उनीहरूसँग सहमत भए अथवा नभएमा, कुनै पनि हालतमा कुनै पनि सजायको भागी बनाइनेछैन ।

सिद्धान्त १४

- १) आन्तरिकरूपले विस्थापित प्रत्येक व्यक्तिहरुलाई स्वतन्त्रता आन्दोलनहरु संचालन गर्ने अधिकार र उसको वा उनको वासस्थान रोज्न पाउने अधिकार रहेकोछ ।
- २) विशेषगरी, आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरुलाई शिविरभित्र वा बाहिर वा अन्य वासस्थानहरुलाई, स्वतन्त्रतापूर्वक हिँडडुल गर्न पाउने स्वतन्त्रताको अधिकार रहेको छ ।

सिद्धान्त १५

आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूसँग यी अधिकार निहित छ :-

- (क) देशको कुनै भागमा सुरक्षा खोज्ने अधिकार,
- (ख) आफ्नो देश छोड्ने अधिकार,
- (ग) अन्य कुनै देशमा शरण खोज्ने अधिकार र
- (घ) आफ्नो जीवनको सुरक्षा, स्वतन्त्रता र स्वास्थ्यसमेतमा खतरा रहेसम्मको अवस्थामा, कुनै पनि ठाउँमा पुनर्गमन एवं पुनर्वास विरुद्धको अधिकार ।

सिद्धान्त १६

१. आन्तरिक रूपमा विस्थापित सम्पूर्ण व्यक्तिहरूसँग उनीहरूका हराईरहेका नातेदारहरूको बसोबासको ठाउँ एवं अवस्थाका बारेमा जान्न पाउने अधिकार निहित रहनेछ ।
२. सम्बन्धित अख्तियारवालाहरूले वेपत्ता भएको भनिएको, आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिको अवस्था एवं बसाईको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्ने प्रयास गर्नुपर्नेछ र यसै काममा संलग्न सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूलाई समेत सहयोग गर्नुपर्नेछ । तिनीहरूले यस शिलसिलामा भएका अनुसन्धानात्मक प्रगति र कुनै परिणाम भए, सो समेत निजका नजीकका नातेदारलाई जानकारी गराउनुपर्नेछ ।
३. सम्बन्धित अख्तियारवालाले (कुनै) मृतकको पार्थिव शरिर वा यसका अवशेषहरूको सम्झना एवं पहिचान गरी, नाशिन वा मेटिन नदिई सो पार्थिव शरिर वा अवशेषहरू, निजका नजीकका आफन्तहरूलाई जिम्मा लगाइदिनुपर्नेछ वा यथोचित सद्गत गरिदिनुपर्नेछ ।
४. आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूका कब्रस्थान, श्मशानको जुनसुकै परिस्थितिमा पनि सुरक्षा एवं आदर गर्नुपर्नेछ । आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूमा तिनीहरूको आफन्तको कब्रस्थानसम्म पहुँचको अधिकार हुनेछ ।

१. प्रत्येक मानवमा उसको पारिवारिक जीवनको आदर गरिनुपर्ने अधिकार निहित छ ।
२. आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूमा पनि यो अधिकार प्रचलनमा रहने र तिनीहरूको परिवारका सदस्य वा सदस्यहरूले विस्थापित व्यक्तिसँगै बस्न चाहेमा, तिनीहरूलाई सँगै बस्न अनुमति दिनुपर्नेछ ।
३. विस्थापित परिवारहरूको पुनर्मिलन संभव भएसम्म छिट्टै हुनुपर्नेछ । त्यस्तो पुनर्मिलन सक्दो छिटो गराउन सबै उपयुक्त प्रयासहरू गरिनुपर्नेछ र भन्नु बालबालिका समेत छन् भने विशेष पहल गरिनुपर्नेछ । पारिवारिक पुनर्मिलन, सम्बन्धित परिवारका सदस्यहरूले गरेका सोधपुछ, खोजतलासमा उत्तरदायी अख्तियारवालहरूले सहयोग गर्नुपर्नेछ र यसमा मानवीय संस्थाहरूको सहयोग लिन, उनीहरूलाई अभिप्रेरित गर्नु पर्छ ।
४. आन्तरिक रूपमा विस्थापित परिवारका सदस्यहरू, जसको व्यक्तिगत स्वतन्त्रता गिरफ्तारीको कारण वा कुनै शिविरमा बस्नु पर्ने भएको कारणले कुण्ठित भएमा, उनीहरूको सगोलमा रहने अधिकारमा क्षति पुग्ने छैन ।

सिद्धान्त १८

१. आन्तरिक रूपमा विस्थापित, सम्पूर्ण व्यक्तिहरूमा उच्चस्तरको जीवनयापन गर्न पाउने अधिकार निहित रहनेछ ।
२. जुनसुकै अवस्थामा, सक्षम प्राधिकारहरूले आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूलाई विना भेदभाव, कमसेकम (क) आवश्यक खाद्यान्न एवं पानी (ख) आधारभूत बास एवं आवासः (ग) उपयुक्त कपडा र (घ) आवश्यक स्वास्थ्य एवं सरसफाइको सेवा प्रदान गर्नुपर्नेछ ।
३. यी आधारभूत वस्तुहरूको आपूर्ति एवं वितरण योजनामा महिलावर्गको पूर्ण सहभागिताकालागि विशेष प्रयत्न गर्नुपर्नेछ ।

सिद्धान्त १९

१. आन्तरिक रूपमा विस्थापित घाइते, विरामी साथै अपाङ्ग, अशक्त व्यक्तिहरूले चिकित्सकीय हेरचाह तथा आवश्यक सुविधाहरू संभव भएसम्म कुनै विलम्ब विना र व्यवहारिक रूपमा संभव भएसम्म, चिकित्सकीय आधारको कारणले बाहेक विना कुनै भेदभाव पाउनेछन् । आवश्यक परेमा आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूले मनोवैज्ञानिक तथा सामाजिक सेवा हुनेछ ।
२. महिलाहरूको स्वास्थ्य सम्बन्धी आवश्यकताहरूको बारेमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्नेछ, जसमा प्रजनन स्वास्थ्यका साथै लैङ्गिक तथा अन्य दुर्व्यवहारका पीडितहरूकालागि सही परामर्श जस्ता स्वास्थ्य सेवा प्रदायकसम्म महिलावर्ग सहज रहनेछ ।
३. आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूबीच एड्स लगायत सरुवा तथा पकुवा रोगहरूको नियन्त्रणमा पनि विशेष ध्यान पुऱ्याउनुपर्नेछ ।

सिद्धान्त २०

१. प्रत्येक मानवको कानुनको अगाडि जहाँ सुकैपनि एक व्यक्तिको हैसियतले चिनाउन पाउने अधिकार छ ।
२. आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरू समेतमा यो हक/अधिकारको प्रचलन गराउन, सम्बन्धित प्राधिकारहरूले तिनीहरूलाई आफ्नो कानुनी अधिकारको उपभोग एवं अभ्यासको लागि आवश्यक पर्ने राहदानी, व्यक्तिगत पहिचानका लिखतहरू; जन्म एवं वैवाहिक प्रमाणपत्र जस्ता सम्पूर्ण लिखतहरू जारी गर्नुपर्नेछ । विशेषतः ती प्राधिकारहरूले सम्बन्धित व्यक्तिहरूमा नयाँ लिखतहरू तथा विस्थापनको क्रममा हराएका लिखतहरूको सट्टा लिखतहरू जारी गर्न सक्नेछन् र यसो गर्दा कसैलाई पनि आफ्नो परम्परागत स्थायी बासोबासमा फर्किएर उल्लिखित तथा अन्य लिखतहरू लिई आउनु भन्ने जस्तो अनुचित शर्त राखिनेछैन ।
३. त्यस्ता आवश्यकीय लिखतहरू प्राप्त गर्न तथा सो लिखतहरू आ-आफ्नो नाममा जारी गरी पाउन, महिला एवं पुरुषमा समान अधिकार रहनेछ ।

सिद्धान्त २१

१. कसैलाई पनि निजको सम्पत्ति एवं स्वामित्वबाट स्वेच्छाचारी तवरले बञ्चित गराइने छैन ।
२. आन्तरिक रुपमा विस्थापितहरूको सम्पत्ति एवं स्वामित्व, निम्नानुसारका कार्यहरूको विरुद्धमा जस्तोसुकै अवस्थामा पनि सुरक्षित राखिनेछ :-
 - (क) लूट
 - (ख) प्रत्यक्ष वा अन्य हिंसात्मक कृत्य
 - (ग) सैनिक गतिविधि वा प्रयोजनकालागि घेराबन्दीमा परेमा
 - (घ) बदलाको शिकार/निशाना बनाइएको मा र
 - (ङ) सामूहिक सजाय स्वरूप विध्वंस गरिने भएमा ।
३. विस्थापित व्यक्तिहरूद्वारा छाडिएका, उनीहरूको स्वामित्वमा रहेका वस्तुहरू तथा सम्पत्ति जथाभावी ढंगले वा गैरकानुनीरूपले उपयोग वा प्रयोग गर्न दिइनु हुँदैन र तिनीहरूको संरक्षण गरिनु पर्दछ ।

सिद्धान्त २२

१. आन्तरिक रुपमा विस्थापित व्यक्तिहरू, चाहे ती शिविरमा बसुन वा नबसुन, लाई विस्थापनको परिणाम हेरेर मात्र देहायका अधिकार उपभोगमा विभेद गरिने छैन :-
 - (क) सोच, विवेक, धर्म वा विश्वास, विचार र अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको अधिकार
 - (ख) स्वतन्त्र रुपमा रोजगारीको अवसर खोज्ने तथा आर्थिक क्रियाकलापमा सहभागी हुन पाउने अधिकार
 - (ग) स्वतन्त्र तवरमा संगठित हुन पाउने तथा सामुदायिक गतिविधिमा संलग्न हुन पाउने अधिकार
 - (घ) मतदान तथा सरकारी एवं सार्वजनिक मामिलाहरूमा सहभागी हुन पाउने अधिकार र
 - (ङ) आफूले बुझ्ने भाषामा बोलचाल गर्न पाउने अधिकार ।

सिद्धान्त २३

१. प्रत्येक मानवसँग शिक्षाको अधिकार निहित रहेकोछ ।
२. आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरू समेतमा यो अधिकारको प्रचलन गराउन सम्बन्धित अख्तियारवालाहरूले त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई, विशेषगरी बालबालिकाहरूले शिक्षा प्राप्त गर्ने विषयमा आश्वस्त तुल्याउनु पर्नेछ, जुन प्राथमिक तहमा निःशुल्क र अनिवार्य हुनेछ । शिक्षाले तिनीहरूको संस्कृति, पहिचान, भाषा तथा धर्मको आदर गर्नुपर्दछ ।
३. शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा महिला एवं बालिकाहरूको पूर्ण तथा समान सहभागिताको लागि विशेष प्रयासहरू गरिनेछन् ।
४. आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूलाई, विशेष गरी युवा एवं महिलालाई तिनीहरू शिविरमा बसे वा नबसे पनि परिस्थिति सहज हुनासाथ, शिक्षा एवं तालीमको सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।

भाग ४ मानवीय सहयोग सम्बन्धी सिद्धान्तहरू

सिद्धान्त २४

१. सबै मानवीय सहयोगहरू मानवता तथा निष्पक्षताका सिद्धान्तहरू मुताबिक र विना भेदभाव उपलब्ध गराइनेछन् ।
२. राजनीतिक वा सैनिक कारणहरूबाट समेत आन्तरिकरूपले विस्थापितलाई गरिने मानवीय सहयोग स्थगन गरिनेछैन ।

सिद्धान्त २५

१. आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूलाई मानवीय सहयोग प्रदान गर्ने प्राथमिक कर्तव्य एवं उत्तरदायित्व, सम्बन्धित राष्ट्रिय प्राधिकारमा रहनेछ ।

२. अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय संगठनहरू र अन्य उपयुक्त कारिणीहरू समेतमा आन्तरिकरूपले विस्थापितहरूको पक्षमा सेवा उपलब्ध गराउने अधिकार हुनेछ । त्यस्ता सेवाहरूलाई गैर-मित्रवत तथा एउटा राज्यको आन्तरिक मामलामा हस्तक्षेप नठानी, असल नियतले गरिएको कार्यको रूपमा लिइनेछ । सम्बन्धित प्राधिकारहरूले आवश्यक मानवीय सहयोग उपलब्ध गराउन असक्षम वा अनिच्छुक भएपनि (अन्तर्राष्ट्रिय) सहयोग भने हठात फिर्ता गरिनेछैन ।
३. सम्बन्धित सबै प्राधिकारहरूले आन्तरिक रूपमा विस्थापितहरूको पक्षमा गरिने मानवीय सहयोग खुल्ला र सहज परिचालनमा सहयोग पुऱ्याउनु पर्नेछ र त्यस्ता कार्यमा लागेका व्यक्तिहरूलाई सहयोग पाउने व्यक्तिहरू सम्म छिटो, अवरोधविना सहयोग पुऱ्याउने व्यवस्थाको प्रत्याभूति दिनुपर्नेछ ।

सिद्धान्त २६

मानवीय सहयोगमा संलग्न व्यक्तिहरु, तिनीहरूको आवतजावत र सामानहरूको ढुवानीको सुरक्षा गरिनेछ । तिनीहरू कुनै आक्रमण वा अन्य हिंसात्मक कार्यको विषय बन्ने छैनन् ।

सिद्धान्त २७

१. अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय संस्थाहरू तथा अन्य उपयुक्त कारिणीहरूले आन्तरिकरूपले विस्थापितहरूमा सहयोग पुऱ्याउँदा, उनीहरूको आवश्यकता एवं मानवअधिकार प्रति उचित ध्यान पुऱ्याउनुपर्नेछ । यसो गर्दा यी संस्था र कारिणीहरूले सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय मान्यताहरू एवं आचारसंहिताको आधारमा गर्नुपर्नेछ ।
२. अधिल्लो अनुच्छेदले, अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूले अधिकार पाए बमोजिमको सुरक्षा उत्तरदायित्वप्रति पूर्वाग्रह राखिएको मानिने छैन र राज्यहरूले त्यसकालागि अनुरोध गर्न सक्नेछन् ।

भाग ५ पुनर्गमन, पुनर्वास एवं पुनर्मिलन सम्बन्धी सिद्धान्तहरू

सिद्धान्त २८

१. अन्तरिमरूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूको आफ्नो घर वा थातवासमा स्वेच्छापूर्वक, सुरक्षित एवं ससम्मान फर्किन वा उनीहरूले चाहेमा देशको कुनै पनि भागमा स्वेच्छापूर्वक पुनर्वास गर्ने अवस्थाको सृजना गरिदिनु वा सोको लागि तारतम्य मिलाई दिनु, सम्बन्धित प्राधिकारहरूको प्राथमिक कर्तव्य एवं दायित्व हुनेछ ।
२. आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूले पुनर्गमन तथा पुनर्वासको योजना एवं व्यवस्थापनमा उनीहरूको पूर्ण सहभागिताको लागि विशेष प्रयत्न गरिनेछ ।

सिद्धान्त २९

१. आन्तरिकरूपमा विस्थापित व्यक्तिहरू जो आफ्नो घर वा परम्परागत थातवासमा फर्किएका छन् अथवा जसले राज्यको अन्य कुनै भागमा पुनर्वास गरेका छन्, तिनीहरूलाई विस्थापित भएकै कारणबाट कुनै भेदभाव गरिने छैन । तिनीहरूमा सबै तहका सार्वजनिक मामलामा भाग लिने तथा सार्वजनिक सेवाहरू सम्मको पहुँचमा, अन्य व्यक्ति सरह पूर्ण एवं समान अधिकार रहनेछ ।
२. आफ्नै थातवासमा फर्किएका वा अन्यत्रै पुनर्वास गरेका आन्तरिकरूपले विस्थापित व्यक्तिहरूको विस्थापनको क्रममा हराएका वा छुटेका सम्पत्ति वा स्वामित्व माथिको हक पुनः स्थापना गराउन, हरसम्भव प्रयास गर्न, सम्बन्धित सक्षम प्राधिकारहरूको कर्तव्य एवं दायित्व हुनेछ । त्यस्तो सम्पत्ति वा हकको पुनः स्थापना संभव नभएमा सक्षम प्राधिकारहरूले त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई उपयुक्त क्षतिपूर्ति वा अन्य उपयुक्त शोधभर्ना उपलब्ध गराउने वा त्यसकालागि सहयोग गर्नेछन् ।

सम्बन्धित सबै अख्तियारवालाहरूले आन्तरिकरूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूको पुनर्गमन वा पुनर्वासमा सहयोगार्थ संलग्न अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय संस्थाहरू तथा अन्य उपयुक्त कारिणीलाई, सोही प्रयोगकालागि उनीहरूलाई प्राप्त अधिकार मुताविक, विस्थापित व्यक्तिहरू माझ द्रुत एवं सहज पहुँचमा सहयोग गर्नुपर्नेछ ।

पुस्तक नं. १०९, २०५९

